

ЮВІЛЕЇ

Олександр РЕЄНТ (Київ)

Олександр ЛИСЕНКО (Київ)

Олександр МАРУЩЕНКО (Івано-Франківськ)

До 70-річчя доктора історичних наук, професора М.Кугутяка

Нинішній 2022-й рік є ювілейним для відомого українсько-го вченого- історика, краєзнавця, наставника і вихователя студентської молоді Миколи Васильовича Кугутяка. Йому, доктору історичних наук, професору, заслуженому діячеві науки і техніки України, декану факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, виповнилося 70 років.

М.В.Кугутяк народився 27 жовтня 1952 р. в с. Назавизові Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. у сім'ї службовця. Навчався у Назавизівській, а згодом у Переріслянській середній школі на Надвірнянщині, яку закінчив у 1969 р. Вищу освіту здобув в Івано-Франківському державному педагогічному інституті ім. В.С.Стефаника, до якого вступив 1976 р., відчуваючи неабияку зацікавленість історією та археологією. Після його закінчення від вересня до листопада 1981 р. М.В.Кугутяк працював учителем історії Пасічянської середньої школи Надвірнянського р-ну.

Упродовж 1981–1984 рр. молодий педагог навчався в аспірантурі Інституту суспільних наук Академії наук УРСР у Львові (нині Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України). Кандидатську дисертацію на тему «Становище та революційно-визвольна боротьба сільськогосподарського пролетаріату Західної України в 1929–1939 рр.» захистив 28 червня 1985 р. у спеціалізованій ученій раді Одеського державного університету.

Від 1984 р. М.В.Кугутяк працює на історичному факультеті Івано-Франківського педагогічного інституту – спочатку асистентом, а в 1986 р. стає старшим викладачем кафедри загальної історії. У 1990 р. йому було присвоєне вчене звання доцента, а 1996 р. – професора. Впродовж 1993–1999 рр. М.В.Кугутяк очолював кафедру нової та новітньої історії Прикарпатського університету, а 1999–2006 рр. – кафедру всесвітньої історії.

У 1994 р. в Українському вільному університеті (Мюнхен, Німеччина) він захистив дисертацію з присвоєнням вченого ступеня доктора філософії, а 6 лютого 1996 р. в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень НАН України – дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук на тему «Національно-політичний рух у Галичині в 1890–1939 рр.».

У 1993 р. Микола Васильович був обраний деканом історичного факультету Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника, а після його реорганізації в інститут історії, політології і міжнародних відносин (2006–2016 рр.) – його директором. На посаді

декана факультету історії, політології і міжнародних відносин, яку він безперервно обіймає майже три десятиліття, повною мірою розкрився його непересічний талант керівника важливого, авторитетного структурного підрозділу вишу, натхненного організатора історичної науки й освіти в регіоні. Стилю трудової діяльності ювіляра властиві новаторський, творчий підхід та винятково відповідальне ставлення до виконання своїх посадових обов'язків, стратегічне бачення перспектив розвитку факультету, постійна увага до зміцнення й удосконалення його кадрового, наукового потенціалу та матеріальної бази.

Результатом багаторічної креативної діяльності М.В.Кугутяка стало вдосконалення структури факультету, відкриття нових кафедр і спеціальностей, упровадження нових освітніх програм, започаткування й диверсифікація нових наукових шкіл, напрямів, заснування спеціалізованих вчених рад, низки фахових наукометричних періодичних видань, ініціювання, керівництво підготовкою та публікація ґрунтовних колективних досліджень з актуальних проблем історії, археології, етнології України й Карпатського краю.

До пріоритетних напрямів наукових студій професора в 1990 – на початку 2000-х рр. тривалий час належали історія українського суспільно-політичного руху на Галичині, процеси націє- й державотворення XIX–XX ст., діяльність політичних партій Західної України в міжвоєнний період. Знаковими для вітчизняної історичної науки після проголошення державної незалежності України в 1991 р. стали монографічні праці М.В.Кугутяка «Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.)» (1993 р.), «Голодомор 1933-го і Західна Україна (Трагедія Наддніпрянщини на тлі суспільних настроїв західноукраїнської громадськості 20–30-х років» (1994 р.). Професорові Миколі Кугутяку належить науковий пріоритет у дослідженні українського національно-демократичного руху у краї та його ролі в боротьбі за національне визволення та українську державність. Вагомим результатом його багаторічної праці у цій тематичній ніші стала фундаментальна двотомна монографія «Українська націонал-демократія (1918–1939 рр.)» (2002–2004 рр.).

М.В.Кугутяк ініціював і керував підготовкою та публікацією низки ґрунтовних колективних ілюстрованих видань, покликаних ознайомити широке коло зацікавлених вітчизняних і зарубіжних читачів з історичним минулим рідного краю. Створені на комплексних, міждисциплінарних засадах, ці праці, насамперед «Прикарпаття. Спадщина віків: пам'ятки природи, історії, культури, етнографії» (2006 р.) та «Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: Ілюстрована історія» (2008 р.) стали унікальними науковими виданнями, що не мають аналогів в Україні та за її межами. Офіційним суспільним і громадським визнанням ілюстрованої історії ЗУНР стало відзначення її II премією в номінації «Минувшина» на X Всеукраїнському конкурсі «Книга року-2008» і перше місце в номінації «Наукові видання» на Міжнародному форумі книговидавців у Львові 2009 р.

Важливе археографічне значення в контексті наукових досліджень відповідної проблематики мають підготовлені під орудою Миколи Васильовича багатотомний джерельний компендіум «Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в XX ст.» (2009–2014 рр.) та «Український Євромайдан: Прикарпатський вимір» (2016 р.).

Унікальний талант і здібності М.В.Кугутяка як ефективного наукового організатора та менеджера сповна розкрилися під час підготовки з нагоди 100-річного ювілею ЗУНР фундаментального 4-томного видання «Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: Енциклопедія» (2018–2021 рр.), яке стало подією у суспільно-політичному, науковому, культурно-освітньому житті країни. Виступивши автором ідеї, ініціатором, натхненником і головним редактором цього великого наукового проекту, Микола Кугутяк об'єднав навколо нього зусилля десятків науковців із провідних академічних установ і закладів вищої освіти України, які підготували майже 3 тис. статей та гасел, що комплексно розкривають яскравий феномен вітчизняної історії – період ЗУНР. Будучи першим в історичній науці енциклопедичним виданням з проблематики українського національного державотворення у XX ст., ця праця

перемогла в номінації «Минувшина» і стала лауреатом Всеукраїнського рейтингу «Книжка року-2021».

Нові перспективні можливості для поглиблення й удосконалення наукових досліджень з'явилися на факультеті історії, політології і міжнародних відносин з відкриттям 2006 р. кафедри етнології й археології, засновником і першим завідувачем якої до 2014 р. був професор М.В.Кугутяк. З його ініціативи 2007 р. організовані навчально-науковий інститут історії, етнології і археології Карпат та Карпатська етнологічно-археологічна експедиція «Карпати – Дністер», діяльність яких започаткувала виявлення, опис, картографування та обстеження стародавніх і середньовічних культових пам'яток Прикарпаття, їх фотофіксацію, порівняльно-типологічний аналіз, інтерпретацію, а також появу якісно нових наукових тем і напрямів пошукової діяльності.

Понад 15 років триває інтенсивна пошукова діяльність М.В.Кугутяка в багато у чому унікальній, незвіданій царині. Її результатом стала поява монографічних досліджень, які започаткували новий напрям вітчизняної історичної науки, що вивчає стародавні мегалітичні пам'ятки України. До найвідоміших напрацювань сучасного періоду наукової діяльності М.В.Кугутяка, присвячених культовим пам'яткам стародавнього населення українських Карпат, слід віднести «Терношорське скельне святилище в Карпатах» (2007 р.), «Кам'яні старожитності Космача» (2007 р.), «Скельні святилища сокільських вершин» (2008 р.), «Старожитності Гуцульщини: джерела з етнічної історії населення українських Карпат. Каталог пам'яток історії та культури у 2 т.» (2011 р.), «Стародавні храми на священних вершинах Косівщини» (2012 р.), «Бубнище: Скельне святилище Великої Богині в Карпатах» (2015 р.).

Цими новаторськими студіями вперше введено до наукового обігу сотні оригінальних стародавніх, середньовічних і новочасних пам'яток, розкрито етапи цивілізаційного поступу краян, особливості розвитку їхньої етнічної історії, духовної та матеріальної культури. Зокрема після десятків складних експедицій і тривалого й ретельного опрацювання матеріалів польових досліджень до наукового обігу вперше як джерельні комплекси були введені 32 скельних святилища, 24 монастирі, 22 городища, 36 замків та оборонних валів, 35 соляних джерел Гуцульщини. Археологічні дослідження супроводжувалися одночасно вивченням архівних джерел Києва, Львова, Кракова, Варшави, монастирів Румунії (Путна, Драгомірна, Ворониця), Афону (Ватопед, Велика Лавра).

Досвід наукових пошуків у цій тематичній ніші підвів М.В.Кугутяка до переконання про нагальну потребу концептуального переосмислення вітчизняної, зокрема регіональної, історії на основі нового масиву джерел.

Свідченням міжнародного визнання наукової діяльності і творчих здобутків Миколи Кугутяка став вихід 2018 р. хорватською мовою у м. Загреб (Республіка Хорватія) його праці «Kamena svetišta ukrajinskih Karata (prijevodi s ukrajinskoga)».

Важливим сегментом пошукових зусиль М.В.Кугутяка стало комплексне дослідження низки чернечих обителів Карпатського регіону, зокрема історії Манявського й Гошівського монастирів як відомих духовно-культурних центрів і сакральних осередків українського народу. Здійснені вперше в українській соціогуманітаристиці на сучасному науковому рівні й на основі значного масиву архівних, історіографічних джерел, ці дослідження, зокрема, «Великий Скит у Карпатах» у 3 т. (2013–2017 рр.) та «Гошівська обитель Богородиці на Ясній Горі в Карпатах» у 3 т. (вийшло перші два томи, 2018–2021 рр.) започаткували формування у Прикарпатському національному університеті наукової школи дослідження чернечої подвижницької традиції.

Результатом невтомної творчої діяльності професора М.В.Кугутяка стали понад дві сотні публікацій, зокрема десять індивідуальних монографій, розділи в колективних виданнях, статті, навчально-методичні посібники. Як керівник факультету, він був організатором багатьох

міжнародних і всеукраїнських наукових конференцій, найбільш резонансними з яких стали «Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст.» (1996 р.), «Українська повстанська армія – феномен національної історії» (2002 р.), «Західно-Українська Народна Республіка: до 85-річчя утворення» (2003 р.), «Роман Шухевич в українському національно-визвольному русі ХХ ст.» (2007 р.), «Західно-Українська Народна Республіка, 1918–1923: До 90-річчя утворення» (2008 р.), «Степан Бандера в українському національно-визвольному русі ХХ ст.» (2008 р.), «Традиційна українська культура Прикарпаття в контексті глобалізаційних процесів» (2009 р.), «Комуністичні репресії на Прикарпатті в 1939–1941 рр.» (2009 р.), «Народний рух України у новітньому українському державотворенні та розбудові громадянського суспільства» (2009 р.), «Скит Манявський у духовному і культурному житті України та зарубіжжя: до 400-річчя заснування» (2011 р.), «Українська повстанська армія – феномен вітчизняної і світової історії ХХ ст.» (2012 р.), «Гошівська обитель у духовному і культурно-історичному житті України: феномен українського греко-католицького чернецтва» (2017 р.), «Західно-Українська Народна Республіка: революція, державність, соборність: До 100-річчя утворення ЗУНР» (2018 р.), «Українська повстанська армія в боротьбі проти нацистського і більшовицького тоталітарних режимів: До 80-річчя створення УПА» (2022 р.) та ін.

Велику увагу М.В.Кугутяк приділяє поглибленню творчих зв'язків і співпраці Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника та факультету історії, політології і міжнародних відносин з Інститутом історії України НАН України, Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України, Національною спілкою краєзнавців України. Свідченням цього є невтомна допомога з їхнього боку історичній науці й освіті Прикарпаття, університетській і краєзнавчій спільноті краю в підготовці нового покоління істориків-дослідників, збереженні й відновленні пам'яток історії та культури, створенні спільних наукових видань і проведенні наукових конференцій.

Як декан тоді ще історичного факультету Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника, М.В.Кугутяк стояв біля витоків Всеукраїнського науково-методологічного проекту «Україна Соборна», що почав реалізовуватися з 2004 р. з ініціативи Інституту історії України НАН України, Прикарпатського університету, Донецького національного університету, Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького, Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Григорія Сковороди. Надзавдання цієї суспільно-наукової акції її організатори вбачали у сприянні процесам формування української політичної нації та державотворення, а метою стало піднесення на новий рівень вивчення різних аспектів політичної, соціально-економічної історії, регіоналістики, духовної й матеріальної культури, психології та ментальності населення України в минулому та в новітній час, популяризація історичного знання у широких колах громадськості, стимулювання зацікавленості власним минулим. Проект націлювався на об'єднання зусиль і тісну співпрацю вітчизняних істориків із провідних академічних установ та закладів вищої освіти для проведення спільних наукових досліджень і конференцій, здійснення видавничої діяльності, культурно-освітньої роботи тощо. Примітно, що перша міжнародна наукова конференція в рамках реалізації проекту «Україна Соборна» під назвою «Духовна вісь України: Галичина – Наддніпрянщина – Донеччина» відбулася 24–25 червня 2004 р. в Івано-Франківську, у Прикарпатському університеті ім. Василя Стефаника, і одним з її співорганізаторів був Микола Васильович Кугутяк.

Ювіляр приділяє величезну увагу видавничій та публікаторській діяльності факультету історії, політології і міжнародних відносин. Він був багаторічним головним редактором ініційованих та заснованих ним наукового культурно-просвітнього і краєзнавчого часопису «Галичина» (1997 р.), «Вісника Прикарпатського університету: Історія» (1998 р.), міжнародного журналу «Карпати: людина, етнос, цивілізація» (2009 р.), що стали авторитетними і знаними в Україні й світі науковими фаховими періодичними виданнями.

Піклуючись про формування нового покоління висококваліфікованих науковців-істориків та етнологів, дбаючи про тяглість, неперервність і наступність науково-освітньої й університетської традиції, Микола Васильович багато часу приділяє роботі з аспірантами, докторантами, здобувачами наукових ступенів. Від 2003 р. він незмінно очолює спеціалізовану вчену раду із захисту докторських і кандидатських дисертацій за спеціальностями «історія України», «всесвітня історія» та «етнологія». Впродовж двадцяти років у керованій ним спеціалізованій ученій раді було захищено 6 докторських і 78 кандидатських дисертацій, із них 57 – зі спеціальності «історія України» та 27 – «етнологія». За останні чверть століття безпосередньо під науковим керівництвом М.В.Кугутяка захищено 2 докторських і 25 кандидатських дисертацій з історії України, етнології, всесвітньої історії, що переконливо свідчить про успішне становлення й розбудову наукової історико-етнологічної школи, фундатором якої став професор.

Важливим напрямом багатогранного чину М.В.Кугутяка є громадська робота. У 1995–1998 рр. він очолював Івано-Франківську обласну організацію Конгресу української інтелігенції. Тривалий час плідно керує історичною секцією Івано-Франківського осередку Наукового товариства імені Тараса Шевченка.

Багаторічна самовіздана й подвижницька діяльність М.В.Кугутяка на ниві історичної науки та освіти отримала високе суспільне визнання, гідне державне пошанування. Ухвалою Івано-Франківської обласної ради й обласної державної адміністрації він відзначений дипломом «Кращий науковець року-2005». За вагомі наукові досягнення і внесок у розвиток вітчизняної науки й освіти 2007 р. удостоєний звання заслуженого діяча науки і техніки України. У 2011 р. отримав відзнаку президента України ювілейну медаль «20 років незалежності України», а 2017 р. був нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня. Він також відзначений ювілейною медаллю Івано-Франківської обласної ради «100-річчя ЗУНР», відзнаками Національної спілки краєзнавців України, є лауреатом обласної краєзнавчої премії ім. Володимира Полека, почесним доктором Ужгородського національного університету, академіком Академії наук вищої школи України.

У свої 70 років професор Микола Кугутяк залишається відкритим для всього нового й незвіданого, демонструє неабиякий творчий потенціал, велику енергію, оптимізм, віру в українську перемогу, спрямовуючи їх на реалізацію численних наукових проєктів і планів та вдосконалення навчально-виховної, науково-дослідної діяльності факультету історії, політології і міжнародних відносин.

Із нагоди поважного ювілею зичимо Миколі Васильовичу Кугутяку міцного здоров'я, творчого довголіття й нових великих успіхів на славу української історичної науки та освіти!